

УДК [94(438:=161.2):78.07:061.2] “1891/1914”

ЗАСНУВАННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА “ПЕРЕМИСЬКИЙ БОЯН” НА ЗЛАМІ ХІХ–ХХ ст.

Тетяна ГОЛДАК

Львівський університет бізнесу та права
кафедра адміністративного права та процесу, фінансового і права

Розглянуто заснування та діяльність “Перемиського Бояну” в Перемишлі, його вплив на національно-просвітню діяльність українців. Описано мистецьке життя міста на тлі музично-культурного життя Галичини.

Ключові слова: Перемишль, “Перемиський Боян”, концертна діяльність, хорові колективи, мистецтво, національне відродження.

Відновлення музичних товариств та активізація концертного руху на території Надсяння настали лише в останньому десятиріччі ХІХ ст. До того ж давні традиції музикування в колі сім’ї сприяли широкому розвитку хорового мистецтва, а діяльність численних хорових колективів підготувала відповідний ґрунт для створення масової організації, яка б згуртувала музичні сили всієї Галичини. Це і стало головним завданням товариства “Львівський Боян”. Його перші організаційні збори, які затвердили статут, відбулися 2 лютого 1891 р.¹ Головою обрали Володимира Шухевича, головним диригентом – Анатолія Вахнянина. Взявши приклад зі Львова, в інших містах Галичини також почали діяти власні товариства “Боян”: у Перемишлі, Коломиї, Бережанах, Стрию, Станиславові, Тернополі, Снятині, Бродах, Дрогобичі, Долині, Яворові. Засновниками “Перемиського Бояна” стали композитор Максим Копко й аматор музики адвокат Теофіл Кормош (згодом діяч ЗУНР). Т. Кормоша було обрано першим головою товариства, а М. Копка – диригентом².

На початку до складу хору увійшло 35 осіб, але чисельність колективу постійно збільшувалася. Для репетицій двічі на тиждень було відведено приміщення “Руської Бесіди”. Відразу в грудні 1891 р. “Львівський Боян” надіслав до Перемишля 10 примірників нот із кожного видання. Під вмілим керівництвом М. Копка “Перемиський Боян” почав інтенсивно працювати³. Він відродив традиції хорового співу в Перемишлі та організував мішаний хор.

Перший виступ “Перемиського Бояна”, який організували Т. Кормош, М. Копка і В. Чеховський, відбувся 12 березня 1892 р. на вечорницях “Руської Бесіди”. Диригував хором М. Копка, відомий не лише як талановитий музикант, але й як співак-вокаліст (два соло баритона “До Руси” та “Ой, чого ти почорніло” публіка сприймала з ентузіазмом). Мішаний хор також виконав “Верховину” в обробці М. Лисенка. Випускниця Львівської консерваторії піяністка О. Ціпановська зіграла “Ноктюрн” Ф. Шопена⁴. Зал був переповнений, а хор мав такий великий успіх, що мусив усі твори виконувати двічі. Концерт повторено

19 березня та 2 квітня 1892 р.⁵ Значущим для місцевого “Бояна” стало 6 липня 1892 р., коли він уперше виступив перед численнішою публікою. Захід відбувся в залі Перемишльського драматичного товариства. Хор “Бояна” під диригуванням М. Копка виконав “Заповіт” М. Вербицького, “По морю” А. Вахнянина, “Верховину” М. Лисенка, “Крилець, крилець” В. Матюка, “Привіт” М. Копка⁶. Відтоді щороку в день храмового свята катедрального собору св. Івана Хрестителя хор “Перемиського Бояна” виступав перед широкою публікою. Практично незмінно соло виконували М. Копко та О. Ціпановська⁷. Завдяки участі О.Ціпановської хор досягнув значних успіхів, виступаючи в Перемишлі та за його межами.

Зазвичай “Боян” давав по два–три концерти на рік. Один з них обов’язково відбувався в Шевченківські роковини. Інший проводили влітку, перед канікулами. Концерт був звітом творчої роботи товариства й подекуди зароблені від його проведення кошти призначали для допомоги бідній учнівській молоді⁸.

На наступному концерті 6 липня 1893 р. в день Св. Іоана Хрестителя був присутній владика Юліян Пелеш. Мішаний хор “Бояна” виконав твори Д. Бортнянського (“Восхваляю ім’я Бога мого пісню”), М. Копка (хор козаків із “Гамалії” Т. Шевченка), О. Нижанківського (“Слов’янські гімни”), В. Матюка (“На розвалинах старого Галича”), А. Вахнянина (“Ура, у бій”). Сольні партії виконали О. Ціпановська і М. Копко⁹.

“Перемиський Боян” не обмежився концертами тільки у своєму місті, а наступні виступи хору відбулися в сусідньому Ярославі. Тут прозвучали мелодії пісень М. Копка “Де срібнолентий Сян пливе” (ця пісня фактично стала українським гімном Перемишля), “Гамалія” (соло в супроводі хору), А. Вахнянина “Ура, у бій” (чоловічий хор у супроводі військового оркестру), а також інструментальні твори у виконанні віолончеліста В. Будзиновського і піяністки О. Ціпановської.

Саме тоді в містах Галичини все частіше почали проводити концерти, на яких збирали кошти на побудову Народних Домів. Навіть тут Перемишль став першим. Від 1893 р. вже діяв комітет, що збирав фінанси здебільшого з музичних вечорів, які влаштовував адвокат Т. Кормош. Для цього 11 травня 1893 р. організовано музичний вечір, на якому виступили обидва хори “Перемиського Бояна”. Чоловічий хор виконав “Гуляли” О. Нижанківського і “Закувала та сива зозуля” П. Ніщинського, а жіночий – Дж. Россіні “Віра” і “Любов”. Хорами диригував Т. Кормош¹⁰.

Окрім того, запроваджено ще одну традицію: щороку влаштовувати виступи напередодні свята Івана Купала (1891, 1892, 1893). Усі прибутки призначили для будівництва Народного Дому в Перемишлі. Такий концерт знову відбувся 6 липня 1894 р. Чоловічий хор “Перемиського Бояна” виконав “Нашу жизнь” Вахнянина, а мішаний квартет з учасників хору – “Красна зоре” І. Лаврівського та “Над Прутом” І. Воробкевича. В концерті також брав участь оркестр 77 полку піхоти, який виконав попури П. Чайковського та “Слов’янські увертюри” А. Дворжака,

а мішаний хор “Бояна” в супроводі оркестру дав прем’єру – твір у трьох частинах “Гамалія” Т. Шевченка на музику М. Копка. Отримані кошти призначалися для Бурси ім. св. Миколая (засновники – Г. Цеглинський, Т. Кормош, Л. Шехович)¹¹. Рецензенти та дописувачі часопису “Діло” відзначили, зокрема, вдале виконання “Гамалії”¹².

П’ятий концерт “Перемиського Бояна” традиційно відбувся в липні 1895 р. й зібрав не лише перемишльську публіку, а й глядачів з околиць міста. Крім увертюри у виконанні оркестру полку піхоти, чоловічий хор “Боян” виконав твір Ф. Колесси “На щедрий вечір”. Зауважмо, що в концерті взяли участь інші перемишльські музиканти, зокрема соло скрипки в супроводі фортеп’яно (М. Ольшанська) загравав о. Дуркот (“Фантазія”) та А. Аляб’єва (“Соловей”); М. Менцинський виконав твір М. Лисенка “Минають дні” під акомпанемент відомої піяністки О. Ціпановської. Твір “Минають літа молодії”, який з великим успіхом на Шевченковому концерті у Львові виконав Микола Левицький, презентувала в Перемишлі Я. Ястрембська в супроводі скрипки о. Дуркота і фортеп’яно О. Ціпановської. Публіка вперше почула кантату молодого композитора І. Кишакевича на поезію Т. Шевченка “Думи мої, думи мої” у виконанні чоловічого, жіночого і мішаного хорів¹³.

У 1895 р. розпочалася музична кар’єра Йосифа Кишакевича, випускника Перемишльської духовної семінарії. Спочатку він працював учителем співу в чоловічій і жіночій гімназіях та Руському Інституті для дівчат Перемишля. Свій творчий потенціал музикант зміг реалізувати найбільше тоді, коли в 1896 р. став диригентом “Перемиського Бояна”. Чудовий диригент та композитор, він зумів підняти виконавську майстерність хору на дуже високий рівень¹⁴. Працюючи над програмою великого концерту до 100-річчя від дня відродження української мови та літератури, що ознаменовано появою в 1798 р. поеми І. Котляревського “Енеїди”, Й. Кишакевич об’єднав хорові колективи перемишльського, львівського та стрийського “Боянів”. Вони виконали твір “На вічну пам’ять І. Котляревському”. Не менший успіх у Галичині мав авторський концерт мистця, що відбувся 7 липня 1901 р. Варто зауважити, що це був перший в історії авторський концерт. Він відбувся у великому залі Руського Інституту для дівчат у Перемишлі за участі “Перемиського Бояна”, який виконав найкращі твори композитора “Сонце гріє” на слова Т. Шевченка, “Плила по небі хмаронька” (слова Ю. Федьковича), “Гей браття, козаки” (Т. Шевченка), “Хвилями-сльозами” (Я. Щоголева), “Думи мої” (Т. Шевченка), “Мене забудь” (С. Руданського) і “Гамалія” (Т. Шевченка). Захід гідно оцінила преса, зокрема рецензенти зауважили, що “концерт треба зачислити до дуже вдалих”¹⁵. На жаль, війна перервала музичну діяльність Й. Кишакевича, а з цим і його диригентську кар’єру в Перемишлі.

У 1895–1900 рр. газета “Діло” регулярно і ґрунтовно висвітлювала мистецьку діяльність цього музичного товариства¹⁶. У спільних з іншими митцями концертах звучали твори Ф. Колесси, М. Лисенка, М. Вербицького, І. Кишакевича, Г. Топольницького, сольні партії та дуети.

Упродовж 1897–1898 рр. “Перемиський Боян” організував свої артистичні “прогульки” під керівництвом викладача гімназії Т. Прийми містами Галичини (Самбір, Стрий, Станиславів, Копичинці, Городенка, Калуш). До цього долучилася “Руська Бесіда”, яка пошила костюми для співаків. Ці “прогульки” мали величезний вплив на українське населення, на піднесення його загального культурного та музичного рівня. До того ж “Перемиський Боян” узяв участь у створенні “Союзу співацьких та музичних товариств”, який заснувано на початку ХХ ст.¹⁷

Періодично керівники та диригенти мистецького колективу змінювали один одного. Скажімо, М. Копко працював диригентом “Перемиського Бояна” в 1890–1895 рр. Після нього колектив очолювали Денис Січинський, Йосип Кишакевич, В. Пасічинський, В. Садовський (Домет), В. Бордовський, Б. Вахнянин, Є. Форостина, О. Кліш, О. Вахнянин, В. Витвицький, Р. Демяньчик¹⁸.

Кожен керівник товариства не зупинявся на досягнутому, “Перемиський Боян” систематично працював над своїм мистецьким рівнем і підготував нові твори: хор з опери “Утоплена” М. Лисенка, музичну поему “Хустина” Г. Топольницького, “Серенаду” і “Козака” П. Щуровського, “Концерт” Г. Венявського, “Угорську рапсодію” Ф. Ліста та ін. Окрім перемишльської сцени, ці твори було виконано під час гастролей хору Галичиною (1899; диригенти Д. Січинський, а згодом – В. Садовський). Рецензенти відзначали, що концерти колективу “не лиш у своїх, але і в чужих знатоків музики мають велику симпатію і поважане”. Матеріальний та моральний успіх від цієї подорожі був великий. Увесь прибуток (2000 корон) передали на добродійні справи, зокрема для учнів Руської Бурси в Перемишлі¹⁹.

Особливо активну діяльність розгорнуло товариство, коли його очолив диригент і педагог о. В. Садовський (псевдонім – Домет). На той час майно організації складалося з добірної бібліотеки, здебільшого з партитур для мішаних та чоловічих хорів, колектив мав власне фортеп’яно.

Однак, музично-культурне життя Галичини не обмежувалося діяльністю товариств “Бояна”. Ще в 1891–1894 рр. В. Садовський організував на Тернопільщині українські народні хори, з якими виступав на концертах. Працюючи від 1894 р. у Відні на посаді вікарія при церкві св. Варвари, він організував мішаний хор, який досягнув високої виконавської майстерності. В репертуарі хору – твори Д. Бортнянського, П. Чайковського, М. Вербицького, Ф. Мендельсона, Ш. Гуно та інших композиторів. На одному з концертів, 17 квітня 1901 р. із сольним номером у супроводі хору виступив відомий український оперний співак Олександр Носалевич. “Мішаний хор вельми успішно концертував на вечірках Шевченківських, устроюваних віденською рускою громадою; ті вечірки згромаджували розличних гостей слов’янських та німецьких, що насолоджувалися звуком соловейної, чарівної рускої пісні в так совершеній інтерпретації, яку був в силі дати хиба мішаний хор при св. Варварі”, – писав рецензент (“Альманах Музичний”, 1904).

У 1901 р. В. Садовського перевели з Відня до Перемишля на посаду військового капелана. У Перемишлі Садовський-Домет одразу долучився до музичного життя міста і став диригентом хору “Боян”. У пресі того часу читаємо: “Від двох літ керує пробами знаменитий музик, диригент і педагог о. В. Домет (псевдонім), під котрого управою (а властиво наукою, бо з причин службових сам диригувати на концертах хорами не може. – *Прим. видав.*) дійшли концерти “Перемиського Бояна” до такого значіння, що не лиш у своїх, але і у чужих знатоків музики мають велику симпатію і поважане”²⁰.

Хор часто давав спільні концерти з іншими колективами. Зокрема, “Перемиський Боян” приїздив до Львова і брав участь у ювілейних святах І. Котляревського та М. Лисенка. В 1903 р. при “Бояні” створено “Співацький Кружок”. Аналізуючи діяльність товариства того періоду, можемо відзначити передусім активну мистецьку позицію, зростання чисельности хорового колективу, оновлення складу. Не менш важливим була програма виступів. Мистецький рівень давав змогу виконувати такі складні твори як кантати М. Лисенка, Г. Топольницького, Й. Кишакевича, Д. Січинського або концерти О. Бортнянського. “Перемиський Боян” в цей час став суперником найкращого тоді хору в Галичині – “Львівського Бояна”. Під час війни хор перестав існувати. І тільки від 1921 р. співацький рух почав оживати і відновлювати свою роботу. Однак життя товариства вже не проходило так жваво, як раніше²¹.

Отже, у “Боянах”, що розгорнули свою діяльність у Галичині, зосереджувалося музичне життя, вони дали поштовх розвитку музичної культури в регіоні. Концерти і виступи учасників товариства користувалися великою популярністю в масового слухача, вони поширювали музичну культуру серед різних верств населення – інтелігенції, городян, селян. Хоч у репертуарі хорів “Бояна” займали належне місце твори світової музичної літератури, його діяльність в основному ґрунтувалася на пропаганді народних пісень й досягнень української професійної музики²². Отже, українська музична культура кінця ХІХ – початку ХХ ст. розвивалася передусім в аматорських формах діяльності, в рамках новостворених культурних та освітніх організацій. Тоді в Галичині виникали і поширювалися різноманітні добродійні товариства. Крім цього, вони влаштовували літературно-мистецькі вечори, співорганізатором яких часто була студентська молодь.

Значно, що, крім диригентської діяльності, організації хорових колективів, у Галичині розвивалося музикознавство. Активним представником тогочасних музикознавців і був В. Садовський-Домет – автор музикознавчих праць та нарисів: “Микола Лисенко яко руско-український композитор”, “Руско-українські композитори, біографічні очерки (М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель, Й. Кишакевич)”, “О критичнім музичнім осуді та конечности его виобразованя”, “Відчуване красок та природна характеристичність родів тонів”, “Дещо з споминів про перші прогульки співацків Галичині”, “Мішаний хор при храмі св. Варвари у Відні” та ін.

Не можна оминати увагою такий аспект музичного життя Галичини як рецензування²³. Чимало документів свідчать про високу обізнаність В. Садовського в основах вокального мистецтва. У власній бібліотеці музиканта було чимало праць, присвячених методиці навчання співу, матеріалів з історії та теорії хорового співу, особливо церковного²⁴. Зберігся його рукописний посібник “Елементарна теорія музики і співу для ужитку шкіл народніх. Додаток до співаників укладу Людкевича і Домета”, у якому, серед іншого, наголошено на таких важливих моментах, як вимова слів та звуків, особливості дихання (“віддих”), постава тіла під час співу та ін.

У доробку митця є матеріали, що стосуються хорового мистецтва, рецензії на збірні концерти, на яких репрезентовано не лише хоровий спів, а й сольні виступи; рецензії на сольні виступи, зокрема учня Садовського Олександра Носалевича²⁵ в Перемишлі 1913 р. та концерти Модеста Менцінського 1909 та 1913 р. Йшлося про виконання творів М. Лисенка (“Тетьмани”, “Чого мені тяжко”, “За думою дума” та “Мені однаково”), М. Волошина (“Ой гляну я подивлюся”), С. Людкевича (“Черемоше, брате мій”), про пісню норвезького композитора Я. Сибеліуса “Чорні рожі”, а також оперні арії з опери Дж. Верді “Отелло” та Р. Леонковалло “Паяци”. Крім вокальних творів, на вечорах звучали інструментальні – концертна транскрипція Брассіна творів Р. Вагнера, сюїта П. Чайковського з балету “Лускунчик”. Оцінюючи акторську майстерність співака та його музичний дар, Садовський передусім цікавився виконанням європейської класики – переживаннями співака, відчуттям музики²⁶.

Від 1905 р. у Львові почав виходити ілюстрований мистецький щомісячний журнал “Артистичний Вістник”. Видання організували художник І. Труш та композитор С. Людкевич. Серед організаторів був також В. Садовський-Домет. Окрім матеріалів з теорії та історії мистецтв, тут друкували й художні твори. За сприянням В. Садовського також з’явився “Альманах Музичний” (1904–1907). В. Садовський опрацьовував українські народні пісні для мішаного хору, аранжував твори М. Вербицького, А. Нанке та інших композиторів. Він виробив власні критерії музично-критичної оцінки виконавського мистецтва, серед яких домінувала особлива увага до акторської майстерности співака та емоційність виконання творів, добір репертуару. Слід наголосити – для критика важливим було те, чи виконує співак твори українських композиторів, зокрема М. Лисенка. З критичних матеріалів видно обізнаність і в питаннях технічної сторони вокального виконання.

Маючи традиції формування хорової школи, Перемишль продовжив їх у світських осередках культури. Будучи одним із них, “Боян” став важливим центром української культури, навколо якого зосереджувалося мистецьке життя міста та відбувалася націоналізація українського простору. Щорічні концерти на честь визначних подій або й просто так стали своєрідною традицією товариства. Загалом, прагнучи до професіоналізації своєї музичної діяльності, його керівники зуміли зібрати найкращі виконавські сили, створили хоровий колектив, який у

роки творчого розквіту не поступався рівнем провідним хорам Галичини. Активною концертною діяльністю в місті та й поза його межами товариство намагалося долучити місцевих українців до культурно-мистецьких традицій регіону.

FOUNDING AND ACTIVITY OF SOCIETY “PEREMYSKYI BOYAN” IN THE END OF XIX – AND THE BEGINING OF XX CENTURY

Tetyana HOLDAK

Lviv University of Business and Law,
Department of Administrative Law and Process, Financial and Informative Right

This article shows the founding and activity of “Peremyskyi Boyan” in Peremyshl, its influences in activity of the national enlightening for Ukrainian society. Artistic life of city is considered within the framework of musically-cultural life of Galica.

Key words: Peremyshl, “Peremyskyi Boyan”, concert activity, choral collectives, art, national revival.

¹ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 163 Львівська консерваторія), спр. 163 (Статут галицького товариства “Львівський Боян”), арк. 123–127.

² Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДІАУЛ), ф. 867 (Гриневецький Іларіон-Євген (1892–1962), оп. 1, спр. 4, арк. 24.

³ Ханик Л. Історія хорového товариства Боян / Л. Ханик. – Львів, 1999. – С. 70–71.

⁴ Черепанин М. Музична культура Галичини (др. пол. XIX – пер. пол. XX ст.) / М. Черепанин. – Київ, 1997. – С. 191.

⁵ Ханик Л. Історія хорového товариства Боян / Л. Ханик. – Львів, 1999. – С. 70–71.

⁶ Діло. – Львів, 1892. – Ч. 149. – С. 4.

⁷ Діло. – Львів, 1893. “Ч. 144. – С. 3.

⁸ Ханик Л. Історія хорového товариства Боян / Л. Ханик. – Львів, 1999. – С. 70–71.

⁹ Діло. – Львів, 1893. “Ч. 144. – С. 3.

¹⁰ Кормош Т., о. Несторович. Перемиский Боян // Ілюстрований музичний календар. – Львів, 1905. – С. 113.

¹¹ Діло. – Львів, 1894. – Ч. 137. – С. 3.

¹² Діло. – Львів, 1894. – Ч. 155. – С. 1.

¹³ Діло. – Львів, 1895. – Ч. 152. – С. 3.

¹⁴ Ханик Л. Історія хорového товариства Боян / Л. Ханик. – Львів, 1999. – С. 70–71.

¹⁵ Діло. “ Львів, 1901. – Ч. 155. – С. 3.

¹⁶ Діло. – Львів, 1897. – Ч. 147. – С. 3; Діло. – Львів, 1898. – Ч. 131. – С. 3; Діло. – Львів, 1900. – Ч. 139. – С. 3.

¹⁷ Ханик Л. Історія хорového товариства Боян / Л. Ханик. – Львів, 1999. – С. 70–71.

¹⁸ Свстахевич В. Засновник “Перемисльського Бояна” // Перемисльські Дзвони. – Перемисль, липень–серпень, 1992. – № 7–8.

¹⁹ Кормош Т., о. Несторович. “Перемиский Боян” // Альманах Музичний: Літературна часть першого ілюстрованого календаря музичного на рік 1904 / Зложив і впорядкував Ромуальд Зарицкий. – Львів: НТШ, 1904. – С. 112–113.

²⁰ Там само. – С. 112.

²¹ *Ханик Л.* Історія хорového товариства Боян / Л. Ханик. – Львів, 1999. – С. 72–73.

²² *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. / М. Загайкевич – Київ, 1960. – С. 46–47.

²³ *Горак Я.* Виступи українських співаків у музично-критичній оцінці Володимира Домета-Садовського / Я. Горак // Мистецтвознавство України : Збірник наукових праць / Акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучасного мистецтва. – К., 2008. – Вип. 9. – С. 91–98 .

²⁴ Там само. – С. 91–92.

²⁵ Домет. Концерт Менцинського в Перемишлі // *Перемиський Вістник*. – 1909. – Ч. 13. – 25 черв. – С. 1–2; Домет. Концерт Модеста Менцинського // *Діло*. “ 1912. – Ч. 125. – С. 1–2.; Концерт Олександра Носалеви́ча в Перемишлі // . – 1913. – Ч. 206. – С. 5–6; Домет. Письма з Відня // *Діло*. – Львів, 1899. – Ч. 37. – С. 1–2.

²⁶ *Діло*. – Львів, 1912. – Ч. 125. – С. 1–2; *Діло*. – 1913. – Ч. 206. – С. 5–6.; *Перемиський Вістник*. – 1909. – Ч. 13. – С. 1–2.